

Nordirlands historiska bakgrund

Fil dr Alf Åberg ger den historiska bakgrunden till de nuvarande striderna mellan protestanter och katoliker på Irland. »Roten till det onda är våra fädernas synder», säger en historiker från Dublin. Stridigheterna började med engelsmännens seger i ett religionskrig i slutet på 1500-talet. Katolikerna gjorde flera uppror mot engelsmännen under 1600-talet men besegrades slutligen av Vilhelm av Oranien i slaget vid Boyne 1 juli 1690. Det är denna protestantiska seger som firas av den beryktade Orange-orden. Gladstone försökte genomföra Home Rule, d v s en form av självstyrelse för Irland, men misslyckades. Planen återupptogs av regeringen Asquith 1912. Påsken 1916 gjorde nationalisterna i Dublin ett misslyckat uppror. Efter ohyggliga strider slöt de i december 1921 en överenskommelse med England, vilken innebar att 95 % av katolikerna bildade en ny stat, republiken Irland. Nordirland fick ett eget parlament i Belfast. I dag är en tredjedel av Nordirlands befolkning katoliker. De lever i fattigdom och politisk diskriminering medan protestanterna säkrat en effektiv politisk och ekonomisk kontroll över Nordirland.

Vill man söka bakgrunden till det nuvarande sorgspelet i Nordirland måste man gå flera hundra år tillbaka i tiden. I slutet av 1500-talet under drottning Elisabets tid utkämpades ett långt och bittert krig mellan engelsmän och irländare. Det var ett religionskrig – engelsmännen var protestanter och irländarna katoliker – men det var också en kamp om herraväldet på Irland. Engelsmännen segrade till slut och kuvade totalt sina slagna fiender.

Det hårdaste motståndet hade engelsmännen mött i Ulster – området i norra Irland – och år 1609 bestämde kung Jakob I att Ulster skulle förvandlas till ett protestantiskt fäste. Jorden konfiskerades, och större delen av de gamla invånarna drevs bort från de sex grevskapen i norr. Bönder från de skotska lågländerna och från norra England lockades in och tog jorden i besittning. De var helt skilda från de gamla invånarna i karaktär och tänkesätt: de var protestanter och kalvinister och trogna mot England. De var mycket arbetsamma och intresserade av handel och ekonomi. De plöjde sina åkrar, grundade städer och fabriker och byggde kyrkor och skolor. De irländska katoliker som stannade kvar blev i stor utsträckning arrendatorer och drängar åt de nya ägarna – de var förbittrade och redo att slå tillbaka.

Så uppstod begreppet Ulster. På 1640-talet blev Oliver Cromwell diktator i England. Under de förvirrade förhållandena i riket begagnade de irländska katolikerna tillfället och gjorde uppror, men Cromwell kom över med sina järnsidor och slog

ner upproret i blod och eld. Nya landområden togs i beslag och överlämnades åt trogna engelsmän och skottar. Det var Cromwell som skapade det engelska godsägarväldet på Irland.

Fyrtio år senare reste sig irländarna igen mot sina herrar. Det var när Jakob II, den siste kungen av huset Stuart, blev fördriven från Englands tron. Han begav sig då till Irland för att be om hjälp, och katolikerna slöt upp kring honom. Denna gång visade det sig vad Nordirland betydde som fäste för engelsmännen. De protestantiska Ulsterborna försvarade Englands sak och uthärdade en lång belägring i staden Derry, som de kallade Londonderry. Till slut kom den nya kungen Vilhelm av Oranien över till Irland för att mäta sina krafter med rebellernas armé.

Det skedde i slaget vid floden Boyne den 1 juli 1690. Vilhelms trupper bestod till stor del av legosoldater från Holland, Tyskland, Frankrike och Danmark, och de besegrade kung Jakobs irländska trupper. Kampen gick vidare ända till hösten 1691, då de sista irländska soldaterna – 14 000 man – gick i frivillig landsflykt och blev legosoldater på kontinenten. Det var de s k vildgässens flykt som nu började.

Ulster får en linneindustri

Turister som besökte Irland under 1800-talets första hälft förvånade sig över skillnaden i levnadsstandard i norr och söder. Också i Ulster höll numera godsägarna en stor del av jorden, men deras protestantiska landsmän hade en bättre ställ-

ning än bönderna i övrigt, eftersom de var av samma blod och religion som sina herrar. Dessutom förekom det inte här någon desperat strid om jorden som fallet var i söder.

Medan industrier saknades i södra Irland, hade en linneindustri etablerats mellan Belfast och Lisburn. Den hade startats av landsflyktiga franska hugenotter i slutet av 1600-talet. De hade en speciell teknik att bleka tyget, som de lärde ut till sina medhjälpare i Nordirland. Linnet odlades på landsbygden eller importerades. Det mesta linnet spanns och vävdes i bondgårdarna och blev en inkomstbringande bisyssla till jordbruket. Det nordirländska linnet blev mycket omtyckt i England, och denna industri åtnjöt regeringens beskydd.

Linneindustrin måste uthärda en hård konkurrens med den maskintillverkade amerikanska bomullen men fick ett nytt uppsving under Napoleons kontinental-spärr, då England var isolerat och hänvisat till sig självt. I mitten av 1820-talet började man använda särskilda maskiner för linspinning, och det sattes upp många linnefabriker i grevskapen kring Belfast. Det nya systemet ledde till att många hemarbetande spinnare i bondgårdarna förlorade sin extrainkomst. Detta är en förklaring till att emigrationen blev så kraftig som den blev också från Nordirland.

År 1838 låg det femton linnespinnerier i själva Belfast. Flera av dem var stora anläggningar. Störst var ändå en fabrik i Ashfield som sysselsatte 950 arbetare. Eng-

elsmännen satsade hårt på en industriell revolution i sitt protestantiska fäste i norr. De satsade mycket kapital och grundade flera banker i Nordirland som understödde textilindustrin. Man uppfann också nya metoder att spinna, väva och bleka.

Belfast blir en storstad

Ingen stad i Storbritannien växte snabbare än Belfast. År 1800 bodde det bara 20 000 människor här, men befolkningen ökade sedan starkt genom inflyttning och uppgick år 1851 till över 100 000 invånare och år 1881 till 186 000. Därmed hade Belfast blivit den näst största staden på Irland. Den var Ulsters centrum och den enda verkliga industristaden på Irland. Det förekom tidigt klagomål över textilarbetarnas usla löner och dåliga bostadsförhållanden, och för att någorlunda klara sig måste hela familjen arbeta i fabriken.

Men de turister som besökte Belfast hade inte öga för den begynnande slumbebyggelsen. De lade i stället märke till de moderna borgarhusen, de vetenskapliga akademierna, museerna och biblioteken, som alla vittnade om stadens välmåga och livaktighet. En hårdhänt och energisk medelklass styrde och ställde i staden. »Alla arbetar här», skrev en besökare. »I Belfast är nöjet en andrahands sysselsättning. Affärer är livet här – och livet är affärer.»

Belfast hade en bra hamn, och över den gick också jordbruksprodukterna från en stor del av Ulster till England. På 1850-talet byggdes ett stort skeppsvarv, och det blev snart lika inkomstbringande som linneindustrin. Andra näringsgrenar

växte upp i dess skugga – mekaniska industrier, glasbruk, ölbryggerier och whiskydestillerier. Järnvägar drogs ut från Belfast till de viktigare marknadsstäderna i norra Irland.

Klyftan växer mellan norr och söder

Lokaliseringen av linneindustrin till området i nordöstra Irland fick viktiga politiska konsekvenser för hela landet. Den industriella revolutionen kom bara att omfatta Nordirland. Dess handel var huvudsakligen inriktad på England, och dess ekonomi blev helt beroende av moderlandet. Att vara unionsvän i Ulster var lika självklart som att vilja slå vakt om landets välstånd.

Genom industrialiseringen kom Ulster i ett gynnat läge i förhållande till det stora jordbrukslandet i söder. Här rådde brist och nöd, missnöje och oro bland befolkningen. Den engelska politiken att söndra och härska hade verkligen haft framgång på Irland. När irländarna i söder började övergå till öppen revolt mot systemet, kunde engelsmännen lita på att befolkningen i norr skulle sluta upp på unionens sida. Här ville man inte ha någon frigörelse från moderlandet. Allt man önskade var fred och fortsatt handel med England. Religionen spelade en viktig roll. För protestanterna i norr kom hotet inte från England utan från den fattiga katolska södern.

Orangeorden växer sig stark

År 1795 grundades i Belfast ett sällskap som kallade sig Orangeorden till minne av Vilhelm III, prins av Oranien, och se-

gern över katolikerna vid Boyne. Orden organiserades efter frimureriets mönster i loger och stod öppen för protestanter i alla socialgrupper. Ordens uppgift var att upprätthålla lag och ordning och en protestantisk styrelse på ön.

Under 1800-talet fick Orangeorden en väldig anslutning, och varje år firade man minnet av slaget vid Boyne den 1 juli med stora parader med säckpipor, trummor och fanor. Orden såg som sitt viktigaste mål att bekämpa katolikernas krav på jämlikhet, och de stora festdagarna brukade avslutas med progromer mot katolska butiksägare och arbetare i städernas slumkvarter. De engelska myndigheterna ogillade ordens verksamhet. Redan för hundra år sedan – år 1872 – förklarade en engelsk undersökningskommission: »Ordens festligheter leder till våld och övergrepp, religiös animositet, hat mellan klasserna och alltför ofta till blodiga överfall och förlust av människoliv.» Med hänsyn till dessa onda följder frågade kommissionen om det verkligen var nödvändigt att hålla Orangeorden vid liv. Trots dessa varningens ord skulle den leva och växa sig stark. Orangemännen fortsatte att hamra på sina trummor och paradera med sin religion, och ju högre nationalisterna i söder ropade efter frihet och lika-berättigande, desto mer isolationistiska och antikatolska blev protestanterna i norr.

På 1880-talet sökte premiärminister Gladstone genomföra en form av självstyrelse för Irland. Den enda möjligheten att få lugn på Irland var att ge landet ett eget parlament i Dublin, förkla-

rade han. Hans plan för Home Rule väckte stor förbittring bland protestanterna i norr, och Orangeorden omorganiserades för att bekämpa planen. Protestanterna befarade att de skulle bli en illa sedd minoritet i Dublin. De var oroliga inte bara för sin religion utan också för att de skulle förlora sin privilegierade ekonomiska ställning.

Planen föll, men år 1912 lade regeringen Asquith fram ett nytt förslag till självstyrelse för Irland. Planen godtogs av underhuset, men befolkningen i Nordirland protesterade våldsamt. Orangeorden ställde upp en armé av frivilliga – Ulster Voluntary Force – som lovade att med alla medel bekämpa »konspirationen» att genomföra Home Rule. Sina vapen fick Ulstermännen från Tyskland. Också i södra Irland organiserades en beväpnad kår av frivilliga. Vid världskrigets utbrott år 1914 lades planen på is.

Påskan 1916 gjorde nationalisterna i Dublin ett misslyckat uppror. Engelsmännen var nu fast beslutna att lösa Irlandsfrågan med en gång och för alltid. De mötte motstånd från två håll. Nationalisterna i söder – det stora flertalet – nöjde sig inte längre med självstyrelse utan ville ha totalt oberoende från England. Protestanterna i norr – nära en miljon av Irlands fyra miljoner – ville inte ens ha självstyrelse utan stå kvar som en del av Storbritannien.

Delningen av Irland

Efter ohyggliga strider slöt nationalisterna i december 1921 en överenskommelse med

IRLÄNDS HISTORIA

England. Den innebar att större delen av Irland skulle bilda en fristat med egen regering och eget parlament. 95 procent av katolikerna sammanfördes i denna stat som nu är republiken Irland eller Eire. Protestanterna i norr fick rätt att stanna utanför fristaten. Eftersom deras område var för litet att bilda en ekonomisk enhet, anslöt man ytterligare tre grevskap till Nordirland. Befolkningen här var övervägande katolsk och kände sig utlämnad. Nordirland satte upp ett eget parlament i Belfast.

Året efteråt utbröt inbördeskrig i söder mellan dem som godtog fördraget om delningen och dem som inte gjorde det. Kriget fördes över till Nordirland, där protestanterna slogs med rebellernas trupper, den sk irländska republikanska armén. Över 200 människor dödades, nära 1 000 blev sårade, och de stridande anställde en fruktansvärd förödelse. För att skydda landet satte protestanterna upp en särskild polisstyrka – sk B-poliser. Den bestod av frivilliga, stridsglada protestanter.

Freden kom till slut till ett sönderpinat land. Regeringen i Belfast lärde sig snart att sköta sina egna affärer. Den var redo att försvara sitt lilla slutna område. Nordirlands historia, sedan det blev en självstyrande provins, handlar om landets nästan patologiska skräck att uppslukas av det katolska södern.

I skyddsåtgärderna ingick det att hålla katolikerna – en tredjedel av Nordirlands befolkning – nere i fattigdom och politisk diskriminering. De kommunala

myndigheterna koncentrerade dem till vissa områden som ökade i omfång genom inflyttningar från södra Irland. Eftersom valkretsarna inte ändrades, blev unionisterna våldsamt överrepresenterade. Katolikerna blir också illa behandlade på arbetsmarknaden. De blir sist anställda och friställs före andra.

Trots att man bygger många nya hus i städerna, finns det stora och tröstlösa slumstäder i Belfast och Londonderry. 400 000 av Nordirlands 1,5 miljoner invånare bor i Belfast och hälften av dem nära de stora industrierna och varvet i röken och smutsen. Katoliker och protestanter bor i sina slutna områden. Alla känner varandras religion och vet på vem de kan lita. Protestanterna har säkrat en effektiv politisk och ekonomisk kontroll. De har också lagen på sin sida. Till sitt försvar har de en kraftigt beväpnad polisstyrka – Royal Ulster Constabulary. Bara 11 procent av styrkan är katoliker. Polisen stöds av en B-styrka på 8 000 deltidsanställda protestanter, som bär uniformer och har vapen hemma.

Så är Nordirland delat – inte av främmande trupper utan av två skilda politiska och religiösa traditioner av stor styrka och stabilitet. Nordirland har blivit den irländska historiens börda. Roten till det onda är våra fäders synder, säger en historiker från Dublin, Owen Dudley Edwards, och den nuvarande generationen söker inte förstå det gångnas misstag. De gräver bara skyttegravarna djupare och bäddar för extremism och våldslösningar.